

Бора Ћосић

ПОРЕКЛО ТУТОРА

(поговор немачком издању)

Левичарски режими имају у себи нешто од метеорологије, час је лепо време, час удари ураган, треба једино ући под некакав кров и сачекати да непогода прође. Била је година 1972. Одједанпут су ишчезли примерци мојих књига из књижара, позоришни комад, након стотину представа скинут је преко ноћи с репертоара, филм истог наслова имао је премијеру у Венецији, али се никад није појавио у југословенским биоскопима. У новинама су читаве странице биле посвећене рушилачкој, непријатељској ноти мог писања. Наравно, нису ме хапсили, чак ни полицијски саслушавали – зар ми нисмо живели у познатом „ружичастом комунизму“, далеко од оног у Бугарској или Албанији. Само сам имао схватити: треба неко време да будем куш, да за један период не постојим. Женина служба била је за крух.

Нису ни други боље пролазили, осам филозофа изгубило је професорску службу. Људи са филма престали су да снимају, уз њихова дела појавио се појам „црног таласа“; тако је из неразумљивих разлога црна боја постала непоћудна, а реч „ноћ“ такође. Један сликар је поставио своју изложбу, али ова није отворена, између галерије и публике појавио се полицијски кордон, само зато што се овај усудио да прикаже председника Тита у друштву са жирафама из брионског врта и са глумцем који га је играо, Бартоном. Као и увек било је људи разних. Једна глумица, која је одушевљено играла у мом комаду, одједанпут је схватила да је тај комад непријатељске садржине, па да га треба скинути.

Онда сам се сетио свог великог претходника: Иво Андрић проживео је немачку окупацију у собици, изнајмљеној од неког инжењера, нико га онде, у стрмој улици испод главног београдског трга, није дирао, ни њега, ни његов тихи рад. Тамо је, у општем ћутању око себе, написао своје најважније ствари.

Тишина једноипособног стана, на дну Београда, поред Дунава, врло ми је погодовала, али се у њу нисам упокојао, као у земуницу. Па како нисам морао да радим на циглани или да истоварам песак – нисам чак био принуђен ни да објављујем којешта под туђим именом – бацио сам се на базање улицама, каткад као фланер, каткад као дух. Колико сам се нашао тих година, користећи околност да сам постао неприметан, један невидљиви створ из приповести Х. Џ. Велсове. Тако је за већину моје генерације пукла идилна између појединца и целине, после дуже времена живота у каквој-таквој друштвеној породици, поново смо били разбаштињена нејач, избачена на улицу. Наш раскид са фамилијом државе, друштва, његових регула и захтева, био је, међутим, драгоцен. Био је то срећан тренутак да се коначно одвојимо од ригидне, конвенционалне, затуцане констелације једног режима, што се само у властитим замислима

сматрао „напредним“. Можда оштрим уређењима уопште нису потребни наследници, деца увек постављају неугодна питања. Одједанпут изопштен и бездоман, ослобођен обавеза према обитељи моје домовине, са свим њеним свечаним, крутим тоновима, могао сам даље да практикујем своју склоност према профаним чињеницама живота. Преда мном се отворио велики пролетаријат језика, да су били иоле самосвесни, вође народа би схватили да и сами припадају њему. Јер и ригидни диктум наредба, одредаба и закона има у себи своју противјезичку природу, ону исту, појединца који греша у падежима.

Тако је почела да се одмотава једна хроника нижеразредних околности, далеко од строгости света који нас је окружавао. Тек сада могао сам до краја проучити улогу породице у свом животу. Па ипак, ово што сам започео исписивати у својој веселој осамљености, није био некакав породични роман, него сотија о језику. Био сам начисто да ниједан народ не говори својим говором, него туђим, натуреним, пуним готових флоскула. Па кад пише своја писма, кућна, домаћа, љувена, или она, упућена судским органима, кад исписује шпецерајске рачуне својим муштеријама, кад разговара прилагођеним начином са послугом или странцима, кад чита роман у наставцима из новинског подлиска, кад детету понавља лекције из школске читанке, кад пописује ствари из своје имовине или саставља списак очекиваних гостију, људско биће у власти је једне не-језичке и против-језичке регулативе, уштогљене, накарадне, али услед свега необично забавне. Постоји, значи, тај не-језик, тај против-језик, језик *шуйори-саної* говорења, који сам почео да истражујем.

Имао сам приврженог антиквара у београдској Улици кнеза Михаила, он ми је, свих година док сам се овим бавио, одвајао отрцане свешчице са своје најдоње полице, *Црџице из метеорологије* Отона Кучере, *Физика за женскиње*, удесио Е. Јосимовић према др Евгенију Нетоличка, *Новосадско баштованство*, из 1909, *Поврћарство* жупника Паје Клемпера, *Југославенски комџас* 1919–1921, *Планина*, од Е. Реклиа, *Привредни рејџисар*, 1940, у редакцији др инж. Франа Подбрежника, *Организација Савеза Сокола Краљевине Југославије*, 1930, *Powzeczna Korespondencya handlowa w pietnastu jezykach* око 1900, *Бићеш трађанин*, Чедомиља Тодоровића, *Женски свећ*, за г. 1901, 1902, 1903. Од матере присвојио сам књижицу у коју уписивала је важне породичне датуме, рођендане и дане умрлих рођака, бројеве ципела укућана, суме позајмљене сусетки. Бака ми је даровала један лист из своје кухарске књиге, у којој, осим рецепата, било је података из космичке и људске историје, документарно је забележила о „незапамћеној скупоћи из окупације 1941–1944“ (*брашна није осим „црне берзе“, 1 кџ. обичної црної 100 дин., белої 250, 1 џар женских чарџа 500, све за обућу добија се само на бон, на џијацама редови 200–300 жена... итд.*) Већ сам и иначе био навикнут да исецам будалаштине из дневних новина, да преписујем накарадност неког огласа или фирме, да слушам брбљање људи на пијаци, у трамвају и у чекаоници код зубара. Мамине сестре, међутим, у наступу љубоморе, ускратиле су ми кућне белешке, трговачке књиге наших предака, неки од њих били су познате особе, ову врсту докумената морао сам потражити у јавној библиотеци. Свеједно, моја пучка хрестоматија добијала је лагано своја поглавља: *Lexikon / Bauernkalender / Lesebuch / Belehrender Bilderbogen / Dilettanten / Bildlegende / Kitsch / Katalog-Inhaltsverzeichnis / Haushaltsbuch / Comic / Kochwissenschaft /*

Pornographie / Baedeker / Volksliederbuch / Schundroman in Fortsetzungen / Privater Briefwechsel / Buchsprache / Sprache der Regeln und der Administration.

Тако је трајала ова унутрашња емиграција, нека врста особне окупације, без дима и ватре: неко је можда прешао на другу страну улице када ме је спазио, али то је било све. Ипак сам се једанпут, при крају 1977, скоро сударио са некадашњим издавачем. *Где си ти, ти сам, штиа радиш, ништиа, ваљда тишеш нештио, тишем, штиа је тио, једна дебела књија, колико, 800 страни, ја донеси!*

Тушори су изашли идуће године, добили су годишњу награду издавача, ушли су у колекцију *50 српских романа*, овај издавач који ме је сусрео о *Тушорима* написао је књигу. Нисам ни приметио како је моје окупације одједном nestало. Онај вихор који је дунуо у добар део мојих савременика, па донекле и у моју једноипособну кабину, утихнуо је. Конструшући једно поглавље од самих папирића, поређаних по неком реду на столу, трудио сам се само да неко не отвори прозор, да се не разнесе њихов распоред, других ветрова више није било.

Макар ме моји немачки пријатељи већ двадесет година убеђују да је то непреводива књига, она се, истрајношћу њеног издавача и големим трудом преводитељице, ипак појављује. Силни изазови били су пред овом упорном госпођом, сећам се да сам и сам био на истом, преводећи у раној младости *непреводиву* поезију Велимира Хлебњикова. Јер непреводивих књига заправо нема, без обзира на разлике према оригиналу, које су неизбежне. Тако вам госпођа Brigitte Döbert нуди књигу коју је сама написала, гледајући искоса, са стране, мој давни рукопис. Али ни аутор књиге није без ове тактике; пишући, он неизбежно гледа у оно што је било пре њега.

Мари, 2015.